
CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anno/ Anul XVIII. N.173   Marzo/ Martie 1989

Noi Tracii

Mensile. Spedizione abb. postale Gruppo III 70% - 00187 Roma, Foro Traiano 1/A, Tel.(06)679.77.85

CUVINTE ROMÂNEȘTI ÎN INSCRIȚIILE DE LA BASARABI

de Dr. CONSTANTIN DANIEL

În comuna Basarabi din județul Constanța (fost Murfatlar) s-a descoperit, încă din anul 1957, un complex de vestigii arheologice datând din secolul X-XI e.n. și pe zidurile unor biserici s-au putut observa un număr considerabil de inscripții.

Dintre acestea, unele erau redactate în paleoslavă și alfabet chirilic și puține în scriere glagolitică; altele în greacă, dar cea mai mare parte erau scrise într-o scriere enigmatică care n-a putut fi descifrată până în prezent.

Acestor inscripții le-au consacrat articole științifice: I. Barnea¹, Damian Bogdan², P. Diaconu și P. Năsturel³, M. Comșa⁴.

Mai recent, a scris un studiu despre aceste inscripții academicianul bulgar V. Beșevliev, *Beobachtungen über die protobulgarischen Runenschriften bei Basarabi (Murfatlar)*⁵. Studiul său nu dă descifrarea nici unui singur cuvânt, însă prezintă o analiză a grafemelor din inscripțiile de la Basarabi. Mai recent însă, profesorul Edward Tryjarsky de la Varșovia consacră un substanțial articol inscripțiilor de la Basarabi, intitulat: *Alfabetul necunoscut*⁶. Nici prof. Edward Tryjarsky nu reușește să descifreze nici un singur cuvânt, astfel că nu poate spune în ce limbă sunt inscripțiile de la Basarabi. În schimb, propune citirea unor nume proprii de sfinți și dă un alfabet al scrierii acesteia enigmatice pe care nu ni-l însușim.

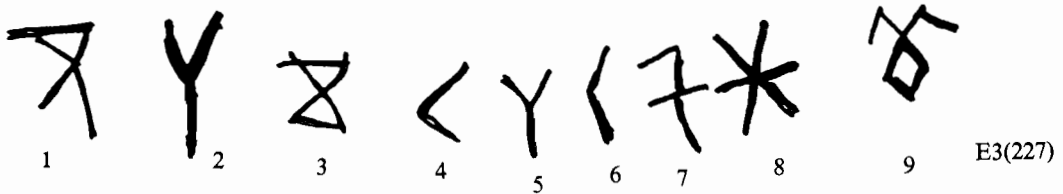
Dat fiind că nu se poate citi nici măcar un cuvânt în scrierea aceasta de la Basarabi, pe care savantul polonez o numește «scriere necunoscută», trebuie să considerăm că nu s-a reușit până acum să se citească nimic din această inscripție, pentru că numele proprii pot fi citite în mai multe feluri, mai ales când lipsesc vocalele.

I. Am considerat că scrierea enigmatică de la Basarabi, apărută în spațiul de cultură bizantin, trebuie să aibă relații cu lumea bizantină îndeosebi. Și, de fapt, sunt în această scriere numeroase grafeme grecești, dar nu numai din alfabetul grec antic; și din scrierea uncială capitală și din scrierea tachigrafică apar ligaturi și abreviații grecești numeroase.

Pe de altă parte, am fost convingiți că în inscripțiile din mănăstiri și biserici trebuie să se găsească, în primul rând, numele lui Isus Hristos.

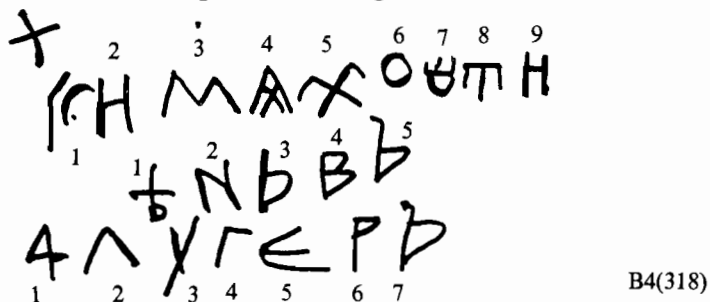
Și, într-adevăr, cercetând cu atenție textul acestor inscripții în scrierea enigmatică de la Basarabi, am găsit întâi înscrispția de mai jos, care este înregistrată cu numărul E3 (227) de arhitectul V. Bilciurescu, fost conducător al șantierului arheologic de la Basarabi.

Or, numerotând grafemele de la stânga la dreapta, grafema 4, 5 și 6 sunt scrise *C Y C*. Dar consoana sigma majusculă în greacă se scrie și *C'*, iar *Y* se citește ou și *u*⁸. Deci grafemele *C Y C* se vor citi *S U S*. Față de aceste grafeme era plauzibil să considerăm că este vorba de o parte a numelui lui Isus, și grafema a 3-a de la stânga la dreapta se citește *I*, deci *Isus*. Dar după numele Isus urmează de obicei *Hristos*. Știm că în scrierea de la Basarabi sunt și grafeme ce reprezintă silabe, și grafema a 9-a de la stânga spre dreapta este citită și de prof. E. Tryjarsky *os*.

În ceea ce privește grafema a 8-a de la stânga spre dreapta, adică o stea cu șase colțuri, care, dacă este o ideogramă, ea ar trebui să se citească *st*, pentru că în latină *stea* este *stella*, iar în greacă *stea* este *aster*. Dacă această stea o citim prin silaba *st*, grafema a 7-a de la stânga spre dreapta trebuie citită *HR* și *CR*, ca să avem numele de *CRISTOS*, care urmează obligatoriu după *IISUS*.

Prima grafemă a acestei inscripții este figurată de un semn ce ne este necunoscut. Dar V. Bilciurescu, căruia îi datorăm înregistrarea atentă a tuturor inscripțiilor de la Basarabi, a găsit o inscripție în paleoslavă și a descifrat ultimul rând care este *LUGER*, precedat de grafema care este la începutul

inscripției noastre. Întrucât cuvântul înseamnă CĂLUGĂR, nu rămâne îndoiala că trebuie să-l citim k (KLUGER) (cf. copia inscripției pe care noi o citim în întregime *Simianos ot Ianev Kluger*).

Grafema 2-a de la stânga la dreapta se citește U, ca și grafema a 5-a din Isus.

Prin urmare, inscripția E3 (227) se va citi: *CU ISUS HRISTOS*.

Reamintim că în paleoslavă, ca și în limba rusă, una din cele mai frecvente formule de salutare era *s Bogom* «cu Dumnezeu». Aici, la Basarabi, formula de slaut pare a fi fost *cu Isus Hristos*, ceea ce este, desigur, o variantă ortodoxă a salutului «cu Dumnezeu».

2. Pe temeiul grafemelor pe care le cunoaștem și al cărui corespondent fonetic îl avem, putem merge mai departe și să extindem descifrarea noastră.

În prealabil însă vrem să elucidăm sensul grafemei reprezentând o săgeată îndreptată în sus ↑. Aceasta revine des și este desenată mult mai mare decât celelalte caractere.

Prof. E. Tryjarsky emite ipoteza că trebuie asociat cu termenul grec *Theos* «Dumnezeu», dar nu se oprește asupra ei. De fapt și acad. V. Beșevliev menționează aceste trei grafeme în articolul său, dar nu le dă sensul. Întrucât în cele două articole săgeata în sus este însoțită de vocala *e* și de silaba *os*; credem că ipoteza prof. E. Tryjarsky este foarte plauzibilă, căci cele trei grafeme se citesc *Theos* «Dumnezeu». Dar când este singură, fără să fie însoțită de vocala *e* și de silaba *os*, această săgeată mare, îndreptată în sus, spre cer, este o *ideogramă* care se va citi tot *Theos*.

Astfel, în inscripția C (153), în care avem această săgeată îndreptată în sus, trebuie citită în prima grafemă, de la stânga la dreapta - *Dumnezeu*.

Urmează sigma majuscul, pe care l-am întâlnit în numele *Isus*. După el, a treia grafemă este citită *u* în scrierea grecească uncială și în cea de tipar din secolul 17 și 18⁹, dar această vocală *u* de tipar reproduce scrierea uncială unde *u* se face foarte similar literei *u* din inscripția noastră. A patra grafemă o cunoaștem din numele lui *Isus*, căci reprezintă vocala *i*. În fine, vocala *e* este a cincia grafemă, pe care o cunoaștem. Putem citi deci inscripția: *Dumnezeu suie* (adică: înalță) și aceasta reprezintă o sentință scrisă de un călugăr de la Basarabi, un îndemn către monahii din aceeași obște.

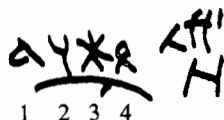
↑ C U S E
1 2 3 4 5

C(153)

3. În inscripția B4 (502), ultimul rând al coloanei din dreapta (singurul rând care se poate citi, restul inscripției fiind indescifrabil) se citește *a u s t o*, fiindcă steaua cu șase colțuri (am văzut din numele lui *Hristos*) are valoarea fonetică *st*. Desigur, *austo* este o pronunție greșită pentru *August*, dar, din informațiile ce ni le-a pus la dispoziție marele tracolog român Mihail Guboglu, popoarele turcice scriu și pronunță *Austo* pentru *August*. Or în Dobro-

gea, în secolul al X-lea, se aflau popoare turcice, cum se va arăta mai jos, printr-o inscripție turcică. Într-adevăr, la acea epocă erau în Dobrogea Uzii sau Oguzii, strămoșii Găgăuților și poate și Pecenegii.

Urmează L N I, care trebuie citită *Luni* în românește, fiindcă în paleoslavă *luni* se pune, ca în rusă, *ponedelnic* și o dată pe care trebuie să o citim 8. Luni este scris în alfabet paleoslav. Putem determina cu aproximație anul în care 8 august cădea într-o luni și, din datele ce ni le-a pus la dispoziție fizicianul Eugen Toma, ar corespunde cu anii 998, 992, 987, 981, 970 din secolul al X-lea. Mai jos dăm inscripția B4 (502).

B4(502)

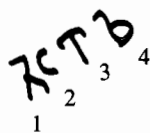
Desigur, călugării români de la Basarbi au putut prelua pronunția *Austo* de la popoarele turcice.

4. Din inscripțiile de la Basarabi reiese că alături de călugării români și greci se aflau călugări bulgari, care vorbeau bulgara slavizată și, desigur, scriau în paleoslavă.

Astfel, pe o inscripție B3 (576) găsim un amestec de scriere chirilică și scriere în alfabetul enigmatic de la Basarabi, așa cum am aflat că este și în inscripția anterioară, unde steaua în șase colțuri (ce se citește *st*) era alături de scrierea chirilică.

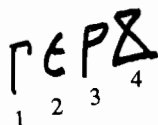
În această nouă inscripție B3 (576), prima grafemă este cea întâlnită în numele lui *Christos* (a 7-a grafemă, de la stânga la dreapta, în inscripția *cu Isus Christos*). Așadar, această primă grafemă trebuie citită *cr* și întregul cuvânt scris în continuare în alfabet chirilic se citește *Crest* «cruce».

Verificăm astfel că citirea numelui lui *Christos* este exactă.

B3(576)

5. Multe alte inscripții au amestecat grafeme chirilice cu cele ale scrierii enigmatice de la Basarabi. De exemplu, inscripția B4 (68), de mai jos.

B4(68)

Primele trei grafeme, de la stânga la dreapta, se citesc ușor, fiind în alfabet chirilic: g e r.

A patra grafemă, de la stânga la dreapta, am întâlnit-o în numele lui Isus, și se va citi *i*. Deci, toată inscripția este *g e r i*. Acest termen, scris într-o limbă turcică, probabil oguză, are sensul de *înapoi*¹⁰. Sub acest termen, *geri*, este desenată o cruce cu brațele egale (cruce de Malta). Vom deduce că *geri* = *înapoi* este o injoncțiune apotropaică (de izgonire a diavolului sau a duhurilor rele), scrisă de monahii de la Basarabi.

O altă inscripție turcică este cea de mai jos:

Г е r i

B4(305)

Aceasta este scrisă în alfabet paleoslav și se citește ușor: *g a i t*. Credem că trebuie citit însă *gai(e)t*, în care vocala e nu este scrisă, întrucât la Basarabi această vocală lipsește des din inscripții. Acest termen are, în limbile turcice, sensul de «mult, foarte, extrem»¹¹ și se referă, probabil, la greutatea monahilor de la Basarabi.

Menționăm că ambii termeni, scriși la Basarabi, reprezintă *primele mențiuni ale unor cuvinte turcice*, în afara inscripțiilor runice din Siberia, de la Okhron și Ienisei, pentru că cele dintâi documente scrise în turcă datează din secolul al 13-lea.

6. Sunt apoi numeroase inscripții grecești în această scriere enigmatică. De pildă, B4 (498):

↑   Y   ⚡   Ϛ   ε

1   2   3   4   5

B4(498)

Aici, Dumnezeu este scris cu ideograma (semn care reprezintă un cuvânt întreg) săgeții cu vârful în sus. Deci, se citește *Theos*, căci inscripția este în limba greacă (mai exact, se citește *Theon*, la acuzativ singular, căci urmează un verb la imperativ, al cărui complement direct este).

Grafema ce urmează este caracterul alfabetului grecesc, ce se citește *psi*. Pe baza principiului arătat anterior, dat fiind că sunetul *psi* este rar și în greacă, și pe temaiul și a altor inscripții, credem că această grafemă se citește *p*.

Grafema a treia, de la stânga la dreapta, este vocala *i*, pe care o cunoaștem din numele *Isus*.

Grafema a patra, de la stânga la dreapta, reprezintă, în scrierea greacă

uncială, silaba *st* și este foarte des utilizată chiar în tipar cu acest ductus¹².

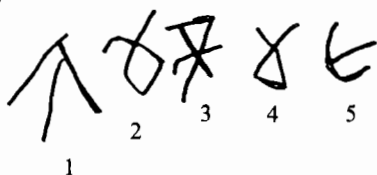
Urmează a cincina grafemă, vocala *e*.

Deci, inscripția greacă este: *Theon piste* = «crede lui Dumnezeu», «ai încredere în».

7. Pe altă inscripție B3 (71) citim: *Theos acoue* = «Dumnezeule, ascultă», în care *Dumnezeu* este scris prin săgeata îndreptată în sus, urmată de ceea ce se numește complementul fonetic, silaba *os*, pe care o cunoaștem și din numele de *Hristos*. Vocala *a*, din *acoue*, lipsește sau e notată printr-o linie orizontală, ca în scrierea tachigrafică greacă¹³, unde reprezintă vocala *a*. Urmează grafema *k*, pe care o cunoaștem din îndemnul «cu Isus Hristos». Grafema a patra, de la stânga la dreapta, este *u* sau *ou* și o cunoaștem din scrierea uncială greacă (v. supra). A cincina grafemă este vocala *e*. Deci: *Theos acoue* = «Dumnezeule, ascultă».

Fără îndoială, corect ar fi fost de scris: *Thee acoue*, unde *Thee* este la vocativ singular, dar nu vom reproșa această greșală gramaticală călugărilor de la Basarabi, fiindcă în epoca tardivă, în greaca bizantină s-a folosit nominativul în locul vocativului.

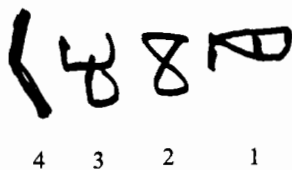
Restul inscripției este indescifrabil.

B3(71)

8. Dar inscripțiile grecești în scrierea aceasta enigmatică sunt cu mult mai numeroase și pe unele din ele nu le descifrăm întrucât nu cunoaștem decât o mică parte din cele 120 grafeme folosite în scrierea de la Basarabi. Totuși, am putut citi inscripțiile pe icoanele a doi sfinți pe care le redăm alăturat.

În inscripția B4 (35) este un orant cu mâinile ridicate, având în jurul capului său o aureolă și deasupra citim în scriere enigmatică

B4(35)

Acest nume revine des la Basarabi, căci îl găsim în inscripțiile B4 (369) de trei ori, dar și în inscripția B4 (35).

Credem că acest nume trebuie citit de la dreapta la stânga, *p i u s*, căci, la Basarabi, așa cum scrie acad. Beșevliev, se putea scrie și așa.

Într-adevăr, prima grafemă de la dreapta la stânga este consoana

în scriere greacă uncială¹⁴. Urmează grafema ce se citește *i*, pe care o cunoaștem din numele Isus. A treia grafemă de la dreapta la stânga este *u*¹⁵. Ultima grafemă este sigma majuscul, pe care o cunoaștem din numele Isus.

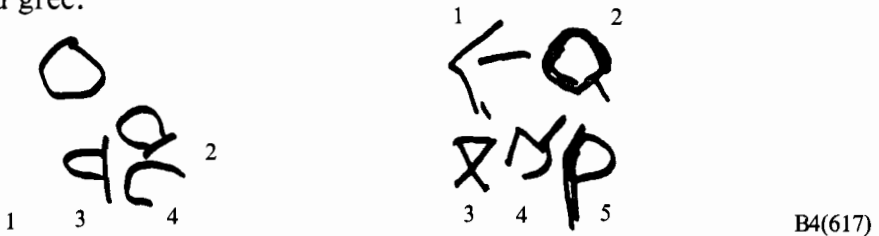
Deci, *Pius*, nume de sfânt și la catolici și la ortodocși.

Un alt chip de sfânt are o inscripție mai complicată, pe care o citim: *o agios Dioscur* (B4 (617)).

În stânga chipului acestui sfânt, care poartă un steag (este, deci, un sfânt militar), se citește vocala *o* (omicron) și consoana *s* (sigma), făcută ca un *C* majuscul. Deci citim: *o agios* = «sfântul».

În dreapta, prima grafemă mare, care seamănă cu un *F* majuscul, se citește *D* (conform unor date luate din alte inscripții), urmează un *o* (omicron) cu un apendice în jos, ce formează un *C* majuscul, deci se citește *s*. În registrul imediat inferior, în stânga, o grafemă pe care, în inscripția «cu Isus Hristos» am citi-o *c*, după care vine o grafemă, pe care am indicat-o ca *u*¹⁶. Ultima grafemă este *r* în alfabetul grec. Deci, citim acest nume *Dioscur*, în care *i* este omis, știut fiind că se omit des vocalele în aceste inscripții.

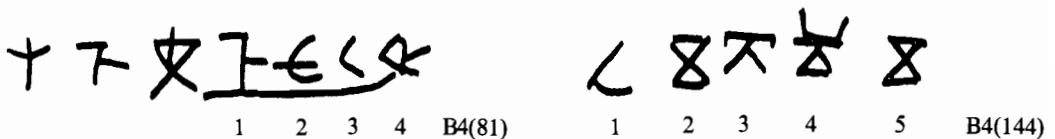
Observăm că numele sfântului de pe acest chip este *Dioscur*, dar dacă cel ce l-a făcut era grec, ar fi scris numele lui corect *Dioscuros*, cu terminația -os¹⁷. Deci, cel ce a scris legenda pe chipul sfântului era ori român, ori bulgar, dar nu grec.

B4(617)

9. Sunt însă inscripții în care putem descifra (pe temeiul grafemelor a căror valoare fonetică am putut-o fixa) lexeme românești, cuprinse în textul unor inscripții mai lungi, pe care nu le-am putut descifra, necunoscând toate valorile fonetice ale celor 120 grafeme de la Basarabi.

De exemplu, așa sunt grafitele de la B4 (144). În primul rând al inscripției se citește cuvântul românesc *silui*. Tot așa, în B4 (81) se citește, după o grafemă al cărui sens nu l-am putut afla, *cresc*.

B4(81)

B4(144)

10. Era de așteptat ca la mănăstirea de la Basarabi să fie și Români, întrucât spațiul ponto-carpato-danubian a fost totdeauna locuit de ei. Pe de altă parte, după câtva timp avea să se nască la sud de Dunăre Imperiul

româno-bulgar al Asăneștilor. Astfel că, înainte de a căuta nume și termeni turcici, trebuiau căutate în aceste inscripții cuvinte românești. Ele au fost aflate acum, chiar dacă sunt puține la număr, datorită faptului că nu cunoaștem decât o mică parte din grafemele inscripțiilor de la Basarabi.

Dar acești termeni românești din secolul al X-lea e.n. sunt o dovadă peremtorie a continuității poporului românesc în spațiul carpato-ponto-danubian și a vechimii Românilor în Dobrogea.

Accentuăm că în scrierea de la Basarabi există mai multe grafeme pentru o fonemă, adică mai multe semne pentru aceeași literă a alfabetului.

Inscripțiile de la Basarabi sunt în limba paleoslavă, greacă, română și într-o limbă turcică ori varegă, poate, cu caracterele scrierii enigmatice din acest complex arheologic. Cuvintele nu sunt despărțite prin semne speciale. Textele dau o *scriptio continua*, ca și în textele grecești contemporane. Se scriu termenii inscripțiilor, fără a se ține seama de ortografia greacă. Cuvintele se scriu fonetic. În ceea ce privește grafia paleoslavă, prof. G. Mihăilă arătase, în *Contribuțiuni la istoria culturii și literaturii române vechi*¹⁸, că se percepe că autorul inscripției B4 (429) folosește o formă populară românească scriind *Agousta* pentru August în limba paleoslavă. Aceeași afirmație o face și Damian Bogdan, care crede că scriitorul inscripției B1 (34) nu era slav, ci român sau grec, astfel că existau indicii și înainte de decelarea unor cuvinte românești în aceste inscripții, că monahii de la Basarabi puteau fi și români.

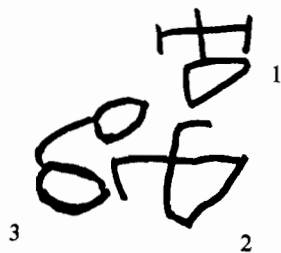
Acești monahi făceau cu scrierea lor și rebusuri. De exemplu, inscripția alăturată, care trebuie citită în paleoslavă, în scriere enigmatică de la Basarabi și în scriere paleoslavă glagolitică.

Crucea din dreapta, *crest* în paleoslavă, apoi, la stânga, în josul ei, grafema de la Basarabi *os*, deci *Crest-os* = Hristos.

Deasupra se află o glagolită care se citește consoana *d*, dar se știe că în paleoslavă, literele au un nume: *az*, *buchi*, *vede*, *glagoli*, după care urmează consoana *d*, care se numește *dobro*. Însă tot *dobro* este un substantiv care înseamnă «binele»¹⁹.

Astfel de rebusuri, ca și complementele fonetice, se întâlnesc des la Basarabi.

Redăm inscripția B4 (8a), despre care am discutat, care are sensul: *Hristos este binele*.

B4(8a)

Se știe că în greacă există un joc de cuvinte între numele lui Hristos și adjectivul care se pronunță tot «hristos» = bun. Deci, poate, acel «dobro» = binele, din inscripția de mai sus.

11. În ceea ce privește datarea acestor texte, și deci și a lexemelor românești, vom arăta că prof. Damian Bogdan²⁰ citește inscripția K1 (4) dată de pe o inscripție paleoslavă anul 6500 (= 992 e.n.), iar o altă inscripție în limba greacă - B4 (26) - este citită de prof. I. Barnea: luna martie, indictionul 10, anul 6490 (= 982 e.n.).

Un autor bulgar, Kazimir Popconstantinov²¹, citește inscripția B4 (26): anul 6400 (= 892 e.n.). Totuși, este discutabil dacă la anul 892 există alfabetul chirilic, în care sunt multe din aceste inscripții.

Credem că nu greșim dacă afirmăm că grafitile de la Basarabi datează din secolul al X-lea e.n. și nu al IX-lea, cum crede savantul bulgar. Mențiunea termenilor români este cea mai veche atestare scrisă a limbii române, anterioară, cu aproape șase secole, scrisorii boierului Neacșu de la Câmpulung, care datează din 1521.

12. Față de datele obiective suntem puși în situația de a afirma că exactitatea descifrării noastre a inscripțiilor de la Basarabi este confirmată de puțința de a citi și înțelege scrierea cu aceste caractere în patru limbi diferite (română, greacă, turcică și paleoslavă), iar termenii obținuți de noi prin această descifrare nu sunt nume proprii (la care poate că nu există sensuri precise), ci cuvinte ce au un înțeles plauzibil, legate de preocupările și activitățile monahilor de la Basarabi.

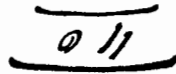
Pe de altă parte, în limbile neo-latine, primele cuvinte și fraze găsite în inscripții datează cu aproximație din aceleași secole, dar la unele din limbile neo-latine ele apar și mai târziu. Astfel, în limba catalană, primele cuvinte și fraze se găsesc în texte latinești din secolele 11-13. În limba dalmată, primele cuvinte cunoscute se găsesc într-un testament redactat în latină, din secolul al 10-lea. În limba portugheză, cel mai vechi text este din secolul al 12-lea și reprezintă un testament particular din 1193. În limba spaniolă, cele mai vechi cuvinte menționate într-un text sunt două glose romanice din secolul al 10-lea (*Glosas Emilianenses* și *Glosas Silenses*), precum și o notă de cheltuială dintr-o mănăstire (Rozuela, anul 980). În limba franceză, cel mai vechi text este acela al *Jurămintelor de la Strasbourg*, tratat de alianță datând din anul 842 între Ludovicus Germanicus și Carol cel Pleșuv. În limba italiană, primul text sigur datează din anul 960 (*Placito di Capua*). În limba română sau retroromană sau ladină, primele mențiuni sunt din secolul al 12-lea și sunt un fragment de predică cu traducere interliniară.

În limba română se considera până acuma că primele elemente românești răzlețe apar în documente latine și slavone din Transilvania și din Țările Române din secolele 13 și 14. Dar prezența termenilor români și a unor glose încheiate în inscripțiile de la Basarabi vine să dovedească existența unor

cuvinte românești încă din secolul al 10-lea. Putem afirma, prin urmare, că se împlinesc în vremea noastră 1000 de ani de cultură română scrisă. ■

NOTE

1. I. Barnea, *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, în «Cahiers archéologiques», XIII (1962), pp. 187-208; Idem, *Reprezentarea labirintului pe monumentele rupestre de la Basarabi*, în «Studii și cercetări de istorie veche», I, anul XIV (1963), p. 191; Idem, *Monumentele rupestre de la Murfatlar*, în «Din istoria Dobrogei», III (1971), pp. 180-233.
2. Damian Bogdan, *Grafițele de la Basarabi*, în «Analele Universității C.I. Parhon, seria Științe Sociale și Istorie», anul IX (1961), pp. 31-69.
3. P. Diaconu și P. Năsturel, *Quelques observations sur le complexe archéologique de Murfatlar (Basarabi)*, în «Dacia», XIII (1969), pp. 443-456.
4. M. Comșa, *K voprosy istolkovania graffita iz Basarabi*, în «Dacia», VIII (1964), pp. 363-374.
5. V. Beșevliev, *Beobachtungen über die protobulgarischen Runenschriften bei Basarabi (Murfatlar)*, în «Vestnik na narodnaia Muzeii - Varna», tom XIII (1977), p. 49 sq.
6. Ed. Tryjarsky, *Alfabetul necunoscut* (în limba polonă), în «Problemy», 1980, nr. 3, pp. 1-18.
7. cf. Gh. Cucuel, *Elements de paleographie greque*, Paris, 1891, planche II, coloanele 2, 3, 4, 5, 6, 8 și 9.
8. *Ibidem*, coloanele 1, 2 și 3.
9. *Kyriakodromion*, tomos A, Moscova, 1796, passim.
10. cf. Agiemin Baubec și Ismail Ferian, *Mic dicționar turc - român*, București, 1987, p. 107.
11. *Ibidem*, p. 103.
12. cf. *Kyriakodromion*, passim.
13. cf. Gh. Cucuel, *op.cit.*, planșa II, coloana 14.
14. *Ibidem*, planșa II, coloanele 7, 8, 9, 10, 11, 12.
15. *Ibidem*, planșa II, coloanele 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11.
16. *Ibidem*.
17. cf. A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Paris, 1935, p. 518.
18. G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, București, 1976, pp. 88-92.
19. cf. I.D. Negrescu, *Limba slavă veche*, București, 1961, p. 318.
20. Damian Bogdan, *op.cit.*, pp. 31-32.
21. Kazimir Popconstantinov, *Za nadpisite c date oi skaliniia mănăstir pri Murfatlar*, Sofia, 1984.

Moștenirea științifică a profesorului Petru Caraman

de I. CIUBOTARU

Descolindatul reprezintă reversul colindatului și constă în rostirea unor formule de rău augur (imprecații), adesea însoțite de practici dăunătoare, la adresa gazdelor neospitaliere. Cercetarea acestui aspect al datinei colindatului aparține exclusiv specialistului român Petru Caraman.

Ideea alcătuirii lucrării *Descolindatul în Orientul și Sud-Estul Europei. Studiu de folclor comparat* îl preocupa pe prof. Caraman încă din vremea studiilor în Polonia. La data respectivă însă dispunea de foarte puține informații asupra subiectului. De aceea în lucrarea sa de doctorat nu emite nici o ipoteză în legătură cu acest fenomen. Continuă să se documenteze sistematic și, în 1936, comunică primele rezultate ale cercetărilor sale, în cadrul celui de al IV-lea Congres al geografilor și etnografilor slavi, care a avut loc în Sofia («*Descolindatul*» dans le Sud-Est européen. *Extrait des comptes rendus du IV-e Congrès des géographes et des ethnographes slaves* -Sofia, 1936, pp. 321-327). Lucrarea a fost bine primită, ceea ce a constituit un stimulent pentru continuarea investigațiilor.

La capătul a peste trei ani de muncă susținută, în anul 1939, lucrarea despre descolindat numără trei volume (două reprezentau studiul, iar al treilea materiale) și era gata pentru tipar. Din păcate, a urmat războiul și cartea a dispărut, aflându-se în lada ce s-a pierdut în gara Alba Iulia.

După terminarea războiului, profesorul Caraman se hotărăște să reia redactarea lucrării, într-o variantă prescurtată, cu scopul de a o tipări în revista «Balcania», publicație a Institutului de studii și cercetări balcanice din București, în cadrul căreia savantul ieșean îndeplinea funcția de director al Secției de etnografie sud-est europeană. În noua sa versiune lucrarea număra 121 de pagini dactilografiate. Dar și aceasta avea să se piardă, împreună cu alte manuscrise ale profesorului, aflate la redacția revistei «Balcania», odată cu desființarea Institutului, în anul 1948.

Cea de a treia variantă a lucrării, pe care o avem astăzi la dispoziție, numără circa 900 de pagini și este rezultatul a nenumărați ani de trudă, pentru că, de data aceasta, autorul a avut de refăcut, în bună parte, și baza documentară.

Studiul este împărțit în două volume. Primul volum cuprinde trei părți, în care sunt tratate formulele de descolindare, riturile de descolindare și reflexul riturilor negative în formulele de descolindare, la Români, ca și la alte popoare (Sârbi, Croați, Sloveni, Bulgari, Ucrainieni, Bieloruși, Poloni, Slovaci, Cehi, Greci și Albanezi). Principalele aspecte asupra cărora se oprește, cu deosebire, sunt tipologia și caracterul magic al formulelor de descolindare, repertoriul riturilor, terminologia folclorică a descolindatului și autohtonismul obiceiului la Români. Cel de al doilea volum studiază substratul magic al descolindatului. În acest context se face o paralelă între formulele de descolindare și blesteme, după care este explicată pe larg semnificația practicilor rituale. Cu totul remarcabil în acest volum este excursul Caduceul - ca prototip al colindei - reflex al străvechei, universalei baghete magice. Concluzia lucrării scoate în relief caracterul exclusiv laic al datinei colindatului. Dar aceasta nu este singura finalitate a studiului. El se constituie, totodată, într-o cercetare comparativă asupra satirei populare, asupra obârșiei sale: «Cu prezentul studiu al descolindatului eu am coborât la izvoarele tulburi ale satirei, încercând să întrezăresc în undele lor mocirloase originea acestui gen de creație poetică».

Este în afară de orice îndoială că prin cele două sinteze ale sale, Datina colindatului și Descolindatul, profesorul Caraman a realizat pentru cultura populară din sud-estul Europei o monografie fundamentală, în care sunt tratate toate aspectele pe care le relevă străvechiul obicei al colindatului. ■

✱ COLINDATUL ✱ DATINĂ AGRICOLĂ DE PRIMĂVARĂ LA ROMANI

de PETRU CARAMAN

Așa cum se prezintă azi, colindele au un caracter universal în ce privește fondul lor: ele îmbrățișează tot ceea ce atinge idealul de fericire al gospodarului și familiei sale, din toate punctele de vedere. Totuși, la origine colindatul a fost datina agrară per excellentiam și numai mai târziu s-a transfigurat, lărgindu-și cu mult cadrul și cuprinzând toate aspectele vieții de la țară. E drept, în colindele de astăzi motivele agrare formează numai o parte din materialul lor și aceasta destul de restrânsă în comparație cu mulțimea și varietatea celorlalte; cu toate acestea, baza colindatului o socotim agrară.

Dovezi pentru aceasta aflăm mai întâi în înseși colindele. Motive de colind ce privesc succesul gospodăriei, rodnicie la câmp și spor la vite, sunt comune la toate popoarele cercetate de noi, ceea ce înseamnă că acestea sunt deci și cele mai vechi. (Nu este posibil totuși să dovedim cu exactitate, fiindcă nu dispunem de textele colindelor romane, iar în colindele de azi e greu să deosebești motivele arhaice romane de cele dobândite în răsărit. Oricum, cu toate că nu putem dovedi direct, vom încerca să oferim mărturiile indirecte. Ținând seama de faptul că Saturnaliile, sărbătoare specific agrară, după ce s-au contopit cu calendele lui ianuarie, au transmis acestora trăsăturile lor, și de faptul că, în mare parte, Crăciunul este moștenitorul ambelor sărbători, ajungem la concluzia că tocmai în el s-a păstrat datina care, la început a avut un fundament agrar. Nicăieri, e drept, nu aflăm vreo dovadă că aceste Calende, sursa datinei noastre, ar avea ceva comun cu sărbătoarea agrară, dar se poate presupune că țăranii, cu prilejul urărilor de Anul Nou, legate de bunăstare în viitor, s-au gândit în primul rând la recolte bune).

Dacă e adevărat că motivele de temelie ale colindelor sunt cele agrare, atunci prin timpul la care datina are loc, în toiul iernii, ea apare fără sens și cu totul anacronică. Știm că un ceremonial magic anual precedează de obicei începutul unei munci importante: un anotimp, pentru a asigura reușită în recoltă, de exemplu venirea unui anotimp frumos, propice etc. Colindatul însă, pe care-l socotim la origine datină pur agrară, n-are nici un rost la Crăciun și ar fi foarte greu de explicat ca de la început să fi avut loc la acea perioadă a anului, căci vremea începerii muncilor agricole este încă foarte departe - două luni de zile mai sunt până la ea -, iar natura moartă cu nimic nu poate deștepta în amintirea sătenilor imaginea muncilor agricole cu atâta putere de viață precum o aflăm în unele colinde.

La Români însă, *plugușorul* o datină strict agricolă, care concentrează în jurul ei numai motive agrare, este încă și mai anacronic la această dată din plină iarnă și și mai greu de explicat. (Observăm că diferite motive agrare, care la Ucraineni și Bieloruși formează subiectul diferitelor colinde, la Români se află grupate într-unul singur, în plugușor. Poate că și la Români, ca și la Ucraineni, vor fi existat într-un îndepărtat trecut mai multe colinde cu motive agrare în datina colindatului Crăciunului și că plugușorul nu e decât un conglomerat al tuturor acelor motive agrare, ceea ce face ca el să păstreze încă foarte limpede caracterul de colind și anume de colind de gospodar, se-nțelege, adesea intrând în scenă și gospodina. În adevăr, plugușorul, prezentându-ne forma de urare îndeplinită și de gloriificare de tipul ucrainean-român-bulgar al colindelor, ne apare ca un adevărat colind de Crăciun, nedeosebindu-se deloc din punct de vedere al sensului de acestea: gospodarul e bogat, are lanuri întinse, slugi pe care le trimite la arat cu pluguri multe, trase de boi frumoși și de rasă, adesea cu coarne aurite, recolta ce urmează este foarte îmbelșugată...etc.).

Plugușorul însă nu se mărginește la pomenitul *colind-urare*, ci acesta e însoțit de un scenariu foarte complicat: flăcăi înjugăți la plug îl târăsc după ei, adesea chiar trăgând brazde prin zăpadă, alții îi mână trosnind din bice,

Plugul cel mare. O parte din alaiul urătorilor din satul Ruginoasa, județul Iași.

mulți din ei au clopote și tălângi din care sună. La acestea se adaugă buhaiul, o puțină sau adesea chiar un butoi mai mic desfundat și la unul din capete acoperit cu o piele bine întinsă, în mijlocul căreia este fixată o șuviță lungă de păr din coada calului. Unsă cu borș, această șuviță, și trasă, face să vibreze pielea precum și imensa cutie de rezonanță, butoiul, dând astfel un sunet foarte puternic ce imită mugetul taurului, de unde și numirea de *buhai* a acestui vas astfel aranjat. La aceștia se adaugă diferiți mășcați: un *unchieș ghebos*, adesea cu un vătrai în mână, altul mânjit cu funingine, flăcăi travestiți în femei și animale, de obicei în *capră* sau *cerb*. Vedem că acestea din urmă sunt elemente din colindatul măștilor în care personajul principal e masca animal.

Impresia pe care acest scenariu o are asupra oamenilor se asociază cu muncile agrare de primăvară; iar ceea ce întărește acesată legătură este faptul că în România ceremonialul are loc, cel mai adesea noaptea, când nu se văd instrumentele și se aud numai răgetele boilor, sunetele clopoțelilor, pocnetele bicelor și strigătele de îndemn ale celor care ară, evocând întocmai imaginea aratului de primăvară. Aceasta ne face să ne întrebăm dacă nu cumva colindatul la origine e o datină de primăvară. Totuși, știm foarte precis că la Romani colindatul avea loc iarna, datina fiind legată de Kalendae Januarii, deci s-ar părea că nici-o îndoială nu se poate ridica privitor la aceasta. Întorcându-ne iar la scenariul agrar, trebuie să observăm că îl întâlnim nu numai în România, ci și la diferite popoare din Europa: la Slavi, în Germania, în Elveția, în Franța, în Anglia și în Danemarca. Ca și la Romani, aproape peste tot apar niște măști. Este probabil că scenariul agricol, împreună cu obiceiul travestirii, de care se leagă câteodată, s-a extins în toată Europa de asemenea prin mijlocirea lumii romane. Nu reiese de aici că ar fi de origine romană, cum nici obiceiul de a se travesti nu este roman. Acest scenariu este, se pare, ecoul vreunui obicei agrar, care făcea parte din Saturnalii, nu neapărat descins din tradiția romană, dar ar fi putut să fie împrumutat de la unul din popoarele învecinate în epoca precreștină, de pildă de la Germani sau Gali. Răspândirea lui în Europa i-au înlesnit-o, foarte probabil, măștile, devenite o parte a sa componentă și care erau foarte populare în Imperiul roman; prin mijlocirea lor, se pare că au pătruns și în datina colindatului. Pe noi însă mai mult ne interesează în ce perioadă a anului are loc acest scenariu.

Cercetând data la care e reprezentat la diferite popoare scenariul agrar, observăm că nu e una și aceeași la toate, ci la unele are loc iarna, în genere la Anul Nou, pe când la altele în timpul Carnavalului sau primăvara. Astfel, în Germania, «la Műnnerstadt i.d. Rűhn, așa-numiții *băieți de Rusalii* poartă deja în martie un mic plug, pe o scândură, din casă în casă». Tot în Germania, în februarie, «la Hollstadt, lângă Neustadt, în Franconia de Jos, din șapte în șapte ani, are loc în februarie, sărbătoarea plugului, la care, printre alte manifestații, se trage un plug de către șase fete, alese frumoase, în straie de sărbătoare, însoțite de țărani cu unelte, semănători, secerători, treierători, cosași de fân, viticultori etc., în haine țărănești». De asemenea, în localitatea Bischofheim are loc la 22 februarie.

Plușorul copiilor la Bâlca, jud. Suceava. Apud N. Jula, V. Mănăstireanu, Tradiții și obiceiuri românești. Anul Nou în Moldova și Bucovina, București, E.P.L. 1968, fig. 4.

La Sloveniți în Carinția, la fel, în timpul Carnavalului. Tot astfel și la Bulgari. Tot atunci și la Francezi. Această variabilitate a înscenării practicii agrare în chestiune, din ajunul Anului Nou (31 decembrie) până primăvara în martie și chiar mai târziu, e de o deosebită însemnătate, dându-ne de bănuț că ceremonialul agrar a avut loc primăvara, înainte de începerea aratului. Atunci el își avea rostul său foarte serios, pentru a asigura succes deplin viitoareii recolte, prin arare, semănare solemnă, prin diferite urări sau alte formule magice însoțitoare. E cunoscută importanța magică ce se atribuie primei brazde trase primăvara și la popoare neeuropene. Astfel, cu un anumit ceremonial, se trage prima brazdă în Dagestan, unde un bătrân cu cojoc întors pe dos - simbolul belșugului - ține de coarnele plugului, iar în el se aruncă cu pietre sau cu bulgări de zăpadă, dacă încă nu s-a topit de tot.

Interesant e și faptul că cele mai multe din datele la care are loc practica agrară a aratului, indiferent de timpul când apar, sunt legate de Anul Nou, fie Anul Nou al calendarului oficial, fie de alte zile care odinioară vor fi fost sărbătorite ca An Nou și adesea păstrează acest sens până azi. Așa vom vedea la Români și la unii Slavi, unde datina cu scenariul agrar (și semănatul) are loc în ajunul Anului Nou sau chiar în ziua de Anul Nou. Tot astfel și la Danezi.

În Anglia, aceeași datină, cunoscută sub numele de *Foolplough*, are loc în prima luni după Bobotează, *plough-monday*, iar ziua de 6 ianuarie știm că multă vreme a fost sărbătorită ca an nou, fiindcă de-abia atunci, încheindu-se ciclul sărbătorilor de iarnă, se începea de fapt Noul An. De aceea era și numită *Epifania* = «Anul Nou cel mare». De asemenea, data de 22 februarie, la care scenariul agrar are loc în Bischofheim, este prima zi «des alten Civiljahres». Cât despre martie sau altă dată din anotimpul primăverii la care are loc, pe aiurea, ceremonialul agrar despre care este vorba, nici acestea nu-s lipsite de sensul de An Nou, deoarece, până în zilele noastre, la unele popoare, în clasa muncitoare a țăranilor, începutul primăverii e socotit a fi de fapt Anul Nou, iar nu cel oficial, și fiindcă poporul îl leagă de anumite sărbători mari, la creștini rolul acesta de an nou îl joacă pe alocurea Paștele. Înțelegem foarte bine că, în chipul cel mai natural, începutul anului gospodăresc fiind primăvara, primele zile ale acestui anotimp să fi fost în trecut realul An Nou al popoarelor agricole.

Prin urmare, ceremonialul agrar înscenat la 1 martie, ca în unele părți ale Germaniei, sau în alte date ale primăverii, este și datină de Anul Nou, dar, în același timp, și datină de primăvară; în comparație cu celelalte date de iarnă ale scenariului agrar, vedem că ea nu e deloc anacronică, ca acelea; ea coincide cu însuși începutul muncilor pe care le reprezintă secnariul. De aceea socotim data de primăvară ca data primitivă, când va fi avut loc scenariul agrar în chestiune, deoarece atunci, fără îndoială, era sărbătorit începutul anului plugăresc, adevăratul An Nou al plugarilor.

Această datină de primăvară însă, având în ea și sensul de datină de An Nou, a fost ușor, firește, ca datorită schimbărilor de calendar, care trec Anul Nou iarna, să se strămute cu ușurință și ea, trecând din primăvară asupra iernii ceremonialul agrar.

Să trecem acum însă la calendarul roman, care ne interesează în special pentru datina colindatului, și să-l cercetăm mai de aproape. În schimb, cu totul pozitiv, știm că la Romani sărbătoarea Anului Nou n-a avut loc totdeauna la *Kalendae Januarii*. În vechiul calendar roman ea cădea la începutul primăverii, la calendele lui Martie: «Marte este vechiul zeu național al forței naturii creatoare și al primăverii; de aceea, luna acestui zeu, *mensis Martius*, constituia la Romani și la popoarele înrudite începutul natural al anului și, mai ales, în prima zi a acestei luni, se sărbătoreau laolaltă Junona ca zeiță a tuturor calendelor, și revenitorul zeu Marte, în inconfundabilă relație cu natura». Acest început de an natural a durat multă vreme la Romani, în timpul Republicii și numai mai târziu, datorită modificării calendarului, el a fost fixat în calendele unei luni nou introduse: ianuarie. Răspândirea în mase a noii sărbători a Anului Nou are loc destul de târziu, pe la jumătatea secolului II î.e.n., când și consulii intră în funcție tot la calendele lui Januar.

Dar Anul Nou căzând la Romani, în timpurile mai vechi, odată cu începutul primăverii, la 1 martie, înseamnă că și datina colindatului, specific agrară la origine, a avut loc la aceeași dată și numai ulterior, ca urmare a

schimbării Anului Nou, a trecut și ea la calendele lui ianuarie, de care nu o leagă nimic altceva decât caracterul de an nou al acestora.

Calendele lui ianuar înșă am văzut că erau una din verigile ultime ale unui întreg lanț de sărbători de iarnă, care de la o vreme au început a se confunda, amestecându-și datinile. Una din marile sărbători ale acestui ciclu era Saturnalia, agrară per excellentiam, și căreia, desigur, datorăm, de asemenea, unele din elementele specifice datinei colindatului. Această sărbătoare, fiind apropiată de Kalendae Januariae, ele s-au influențat reciproc. În cazul de față pe noi ne interesează ceea ce va fi primit Anul Nou de la Saturnalii, anume practici și urări din cultul agrar al zeului Saturn. Saturnalia ne mai interesează și pentru faptul că, dispărând cu totul în timpuri creștine, și-a lăsat moștenire datinile ei Anului Nou, cât și mai ales Crăciunului.

Totuși, Saturnalia, fiind sărbătoare pur agrară, de asemenea data la care are loc, 17 - 21 decembrie, ne apare foarte anacronică. Relativ la aceasta, Frazer, cu drept cuvânt, spune: «Nu s-a reușit niciodată să se explice pentru ce o astfel de sărbătoare cădea în plină iarnă». Și el presupune că, la origine, Saturnalia a fost sărbătoare de primăvară. Frazer caută să-și explice caracterul de veselie exuberantă și de liberalitate al carnavalului și nu află altă ieșire decât ipoteza că Saturnalia avea loc mai înainte de începutul primăverii sau odată, chiar la începutul ei. El argumentează astfel: «Ceea ce contribuie la a proba că la origine Saturnalia se celebra în februarie sau la începutul lui martie este că sărbătoarea Matronalia, când matroanele romane își slujeau sclavii, așa cum bărbații lor și-i slujea pe ai lor la Saturnalia, continuă să aibă loc la 1 martie». Așadar și Saturnalia, la fel ca și Anul Nou, ar fi fost strămutate din primăvară iarna. Socotim verosimilă părerea lui Frazer și ne folosim de ea pentru alt scop: explicarea originii datinei colindatului.

Dacă, deci, Saturnalia este sărbătoare de primăvară, înseamnă că și colindele noastre, în bună parte, prin elementele agrare din ele, precum și prin acele practici agricole mai sus pomenite, foarte probabil cultivate la Saturnalia, sunt datină de primăvară. Totodată, ipoteza lui Frazer ne conduce în chip logic la alta: dacă și în vechiul calendar roman Saturnalia cădea în continuare cu Anul Nou primăvara, ca și mai târziu, după schimbarea calendarului iarna, este foarte probabil că chiar din acele vechi timpuri, când amândouă sărbătorile aveau loc primăvara, Saturnalia va fi contribuit la formarea colindatului Anului Nou, influențându-l prin infiltrare de elemente agrare sau, și mai probabil, se vor fi influențat reciproc. Această înrâurire se desăvârșește după strămutarea numitelor sărbători iarna, ele contopindu-se cu totul pe la începutul erei creștine.

Prin urmare, cercetând din calendarul roman sărbătorile cele mai însemnate care vor fi contribuit la formarea datinei colindatului, Anul Nou și Saturnalia, găsim că ele sunt sărbători de primăvară la origine, mutate într-un timp relativ târziu - datorită schimbării calendarului - iarna. Rezultă dar că și colindatul, care este legat de aceste două sărbători romane, este datină de primăvară. ■

CU PRIVIRE LA *ATELKUZU*

de MIRCEA C. GRIGORESCU

Orice informație istorică are un caracter de adevăr în momentul în care concordă cu logica și este coroborată pe documente, elemente dispartate sau interpolate în acestea, legate de și verificate în contextul complex al faptelor sincrone evenimentului respectiv.

Ca în orice domeniu al cunoașterii, și în istorie fenomenul istoric are loc în baza unei cauzalități al cărei efect nu reprezintă decât o stare calitativ diferită de situația anterioară acesteia.

În acest context se înscrie și fenomenul maghiar, acesta evoluând din partea de vest a Munților Urali, de pe cursul mijlociu al fluviului Volga și de pe râul Kama¹, probabil de pe la afluentul acestuia Belaia, trecând prin Atelkuzu și migrând la sfârșitul secolului al IX-lea prin Kiev spre mijlocul Europei,² unde, după ce a participat la destrămarea Marelui Knezat Morav,³ este decimat în 955 de către armatele regelui german Otto I cel Mare, în valea îngustă a râului Lech,⁴ pe versanții abrupti ai colinelor înalte de aproape 500 de metri ale Lechfeld-ului, actualul Augsburg, după care se retrage în părțile Pannoniei.

Una din aceste etape, *Atelkuzu (Etelköz)*, așa-zisul «ținut dintre râuri»,⁵ comportă controverse cu privire la localizarea sa.

Informații asupra acestui eveniment, precum și prima știre despre localizarea acestei regiuni o găsim în lucrarea împăratului scriitor bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913 - 959) intitulată *De administrando imperio*. În această scriere se precizează că prin Atelkuzu curg cinci râuri: *Baruch, Koubon, Trouloos, Broutos* și *Seretos*.⁶

Identificând, probabil, pe primele trei cu Niprul, Bugul și Nistrul și, sigur, pe Broutos și Seretos cu Prutul și, respectiv, cu Siretu,⁷ ar fi trebuit ca în textul de mai sus să apară menționate și hotarele de nord și sud, cum ar fi, spre exemplu, Dunărea, în care se varsă cele două râuri - Prutul și Siretul - și care, de altfel, era principala cale comercială și militară din nordul Imperiului Bizantin.

Acest lucru era necesar, pentru că din punct de vedere tactico-geografic orice tabără a migratorilor trebuia să fie înconjurată de jur împrejur de hotare naturale în vederea apărării (atât a flancurilor, cât și a ariergărzii și avangărzii respective), întrucât cele convenționale erau nesigure și necesitau lucrări de amenajare pentru a putea deveni cât de cât invulnerabile.

În consecință, Atelkuzu trebuia să fie înconjurat din toate părțile de hotare naturale, pe când, în teritoriul respectiv, el nu apare - conform interpretărilor de până acum - decât ca un ținut nehotărnicit, brăzdat doar de la nord la sud de câteva râuri și acelea neînsemnate.

În asemenea situație se pune problema dacă nu cumva Atelkuzu se afla în altă parte a zonei sud-est europene. Un sprijin prețios găsim tot în textul de mai sus. În el este menționat râul *Koubon*, care, fără însoială, se identifică cu actualul *Kuban*, ce se află în nordul Munților Caucaz, izvorând din vârful *Elbrus* și vărsându-se în Marea de Azov.

Cercetând geografia zonei, se observă că în nordul Caucazului se află depresiunea *Manici-Kuma*, care într-adevăr este înconjurată de ape: la sud râurile *Kuban* și *Baksan* unit cu *Terek*, ce străjuiesc nordul masivului caucazian și care se varsă în Marea de Azov și respectiv în Marea Caspică; la nord-vest se află râul *Don*, ce se varsă în Marea de Azov; în nord-est se află râul *Volga*, care se varsă în Marea Caspică; la est se găsește Marea Caspică, iar la vest se află Marea de Azov. Ca atare, această depresiune este apărată din toate părțile de cele cinci râuri: *Kuban*, *Baksan*, *Terek*, *Volga* și *Don*, fiind în același timp și o zonă foarte bogată, capabilă să asigure existența oamenilor și a vitelor triburilor ce locuiau acolo.

Identificând pe *Kouban* cu *Kuban*, s-ar putea ca și *Seretos* să fie unul și același cu actualul *Terek*. ■

NOTE

1. D. Popescu, *Originea și istoria Maghiarilor înainte de așezarea lor în Câmpia Panonică*, în *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei Române, 1960, p. 765.

2. *Ibidem*, p. 766.

3. *Istoria lumii în date*, de un colectiv sub conducerea Acad. Prof. Andrei Oțetea, București, 1972, p. 71.

4. *Ibidem*, p. 75.

5. Ilie Pt. Catrinouiu, *Influența bizantină asupra teritoriului Moldovei în sec. VIII - XIII în lumina izvoarelor literare, arheologice și numismatice*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. CIII (1985), nr. 1-2, ian.-febr., p. 122.

6. *Ibidem*, p. 122.

7. *Ibidem*, p. 122.

«Mileniul imperial al Daciei» de Iosif Constantin Drăgan

de HORIA NICOLESCU

Cu volumul *Mileniul imperial al Daciei* (Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986), care secundează *Noi, Tracii*, Iosif Constantin Drăgan realizează o imagine magică a unui trecut încărcat de istorie logică, de preistorie fantastică probată nu doar științific, prin argumente arheologice, prin Ptolemeu sau Herodot, ci și prin explicații elucidante, printr-un fior fără margini de dragoste pentru adevăruri incontestabile. Înzestrat cu independență nefînchiriată, de pe un pisc areopagic, își spune cuvântul abisal, să se audă pe multe continente și, mai ales, în viitor.

Autorul volumului are intuiția și inteligența viitorului. Nu se lasă condus de nici-o conjunctură politică. Nu-și îngăduie să fraternizeze cu nici un partaj teritorial determinat de forțele trecătoare ale imperiilor. Este sincer și documentat. Este limpede și sintetic. Un glas care răstoarnă spiritul academic, pretențiile de emfază științifică. Volumul său este un cuvânt introductiv la o istorie de care aproape nimeni nu s-a preocupat, dar care este și de o stringentă actualitate.

Mileniul imperial al Daciei este o carte rară, deschide o poartă de investigații originale, o poartă istorică în scrierile de specialitate.

Autorul este preocupat să expună concluzii îndelung meditate în legătură cu ascendența tragică a Neamului românesc. Și pare ciudat pentru o categorie de istorici, care nu înțeleg că, dincolo de argumentele arheologice cu caracter științific, tot științific este și argumentul adus de I.C. Drăgan, în prefața cărții sale: «Înceind cu afirmația istoricului vienez Eugen Oberhummer, care spunea că «Tracii mai există și astăzi, dar sub alt nume, vorbind limbi diferite» nu facem decât să cinstim memoria unor valoroși precursori».

I.C. Drăgan scoate din întuneric perioade întregi de istorie și preistorie, cu spirit selectiv, cu exprimare clară, la îndemâna tuturor, fără frazeologie, cu o superioară modestie, atent totdeauna la imperativul categoric al vremurilor trecătoare, prudent prin excelență să nu aducă în scenă ipocrizii circumstanțiale de paradă. Și, ca Erasm de Rotterdam, nu face parte din nici un partid. Partidul lui este o gândire personală, mai presus decât toate glasurile propagandistice plătite din arena diplomatică.

În gândirea autorului predomină respectul pentru adevărul istoric, plin de controversă și cu istorici obtuzi la argumentații noi. Spiritul didactic nu numai că opune rezistență la tot ce contravine lucrurilor învățate, dar este și agresiv.

I.C. Drăgan s-a bucurat și de nemeritate ironii, de atacuri nejustificate. Important rămâne însă un singur lucru: are sau nu dreptate I.C. Drăgan când susține (parcă de unul singur) că Neamul românesc este osmoza sufletului daco-roman? Argumentele lui au autoritate științifică, de auster spirit aristotelic. Și, ca în Mircea

Eliade, în *Mileniul imperial al Daciei* există o bibliografie fenomenală, o erudiție rar întâlnită, un material fantastic de interpretări lapidare, care te subjugă.

În «România Literară» nr. 42 din 16 octombrie 1986, sub semnătura lui Gheorghe Rădulescu, a apărut, pe un imens spațiu tipografic, un articol judicios, de extremă actualitate etnografică, de istorie - să zicem științifică. Autorul consideră că balanța este un cântar infailibil. Neglijează însă dacă pe un taler este argintul împăratului roman Traian sau platina cenușie a regelui dac Decebal. Scriind așa, talerele nu mai măsoară decât unități cantitative. Egale între ele, dar nu și calitativ.

Geo Dumitrescu, inteligență lucidă, cu a lui *Arta de a trage cu pușca*, a tras! A scris odată în «România Literară» un articol în care discuta rădăcinile noastre daco-romane, ca un protest împotriva curentului de reînviere a spiritului tragic. Elogiile noastre! Dar și o rezervă capitală, care trebuie examinată sine ira et studio. «Ab urbe condita» precizează (implicând și legende miraculoase) că Romulus și Remus apar istoric în anul 753 e.n. Dar înainte de ei n-a fost nimeni în Italia de astăzi? Se știe: Grecia Mare, adică Sudul Italiei. În sfârșit, pe colinele cunoscute ale Romei s-a înălțat viitorul Imperiu roman. Acesta s-a întâlnit cu un conglomerat de triburi tracice răspândite în toate punctele cardinale din Europa, Anglia actuală și în bazinul mediteranean, în Asia Mică și pretutindeni. Din nevoia de expansiune teritorială, Romanii, cu geometria lor strategică, au cucerit o parte din populațiile tracice. Multe din acestea și-au pierdut graiul strămoșesc, dar nu compoziția sufletească, nici tradițiile, nici cultul lui Zamolxis (contemporan cu Pitagora și cu Zaratustra). Însăși fizionomia ereditară le-a rămas intactă.

Este incontestabil că I.C. Drăgan în *Noi, Tracii și Mileniul imperial al Daciei* aduce în scena prezentului istoric existența străveche a Dacilor, cea mai importantă ramură a Tracilor, care și-au pierdut numele de odinioară, dar nu ființa lor ancestrală.

Împăratul roman Traian cucerește Dacia lui Decebal prin cunoscutele răboaie din anii 101, 106. Cu tezaurul de aur inestimabil din meleagurile carpato-dunărene a construit monumente nepieritoare și și-a creat o glorie eternă. Gloria invadatorilor, care, nu să se apere, ci să se extindă, au dominat două sute de ani populația dacică.

Pentru ce Aurelian retrage, în anul 271 e.n., legiunile romane a XIII-a Gemina și a V-a Macedonica din Dacia? Răspunsul istoric, oricât de neconvenabil ar fi pentru unii, e clar: Romanii s-au purtat atât de sălbatic, încât au provocat răscoale, constrângând pe Romani să plece. Au fost aruncați în sudul Dunării, în Moesia Inferioară. Populația autohtonă, de calibru tragic, deși romanizată, a rămas pe loc și din ea a descins poporul român.

Autorul articolului din «România Literară» recunoaște că fondul tragic asimilat de Romani și-a păstrat ascendențele, dar nu încâlcit, ci ambiguu citează ca exemplu negativ *Noi, Tracii*, cartea lui I.C. Drăgan, istoric modern care scoate din negura trecutului preistoria românească. Astfel se săvârșește un atentat împotriva drepturilor etnice ale neamului valah, cu indubitabile rădăcini și tracice, nu doar de enclavă latină într-o lume slavă.

Ca exemplu de fidelitate obiectivă pentru interpretarea controverselor istorice este binevenit articolul publicat în «România Literară» nr. 49 din 4 decembrie 1986 de Ion Popescu-Puțuri cu privire la originea noastră daco-romană: *Herodot despre lumea Geto-Dacilor*. Autorul nu polemizează cu nimeni. Nu recurge la nici un

sofism. Sintetizează punctul de vedere românesc de etnogeneză, susținut de altfel cu argumentații indubitabile și de alți istorici, printre care și I.C. Drăgan.

Identitatea de opinii este limpede. Și Gh. Rădulescu militează, fără să fie însă un istoric, pentru aceleași poziții naționale, dar alunecând tangențial, și probabil de bună credință, într-un semicerc de erori cu caracter logic, la care se mai adugă puneri la punct sentențioase, aproape lozincarde, incompatibile cu rigoarea științifică și gravitatea subiectului în cauză. Îl stigmatizează pe I.C. Drăgan cu etichete de diletantism și-l admonestează pentru unilateralitate de opinii istorice. Îi pune în seamă, de pildă, un lucru foarte grav, anume că neagă fondul romanic din constituirea poporului român. Afirmarea este aberantă: «...au dreptate (scrie Gh. Rădulescu) istoricii care au combătut pe cei ce neagă total și explicit dimensiunea romanității din procesul nostru etnogenetic, cu toate «argumentele» absurde întâlnite în astfel de scrieri acuzat diletante». Și apoi un crescendo curios: «Nu m-a mai mirat că același regretabil autor voiește să ne strămute parcă din Europa pentru a ne exila undeva prin Orient».

Ca să nu pornim chiar de la Adam și Eva, constatăm doar că «noi suntem la porțile Orientului» și că Tracii, strămoșii noștri dintâi, și-au avut centrul de plecare în regiunea uralo-altaică, de unde s-au răspândit în toată Europa, în nesfârșite valuri migratoare, cu denumiri uitate și cu deosebiri neesențiale. Acest centru originar indo-european explică și atâtea similitudini de caracter și de graiuri (Teoria lui Franz Szob).

Dacă strămoșii noștri primordiali s-au răspândit peste tot - în Galia, Hispania, Bretonia, la nord și la sud, la est și la vest -, nu înseamnă nicidecum că nouă ne trece prin minte să părăsim spațiul carpato-dunărean și să emigrăm la rubedeniile noastre din Orient și din Occident. Aserțiunea lui Gh. Rădulescu este nefondată și în contradicție chiar cu istoricii pe care îi citează și unde amestecă pe Herodot, pe Sextil Pușcariu, Lucian Blaga cu Alexandru Graur, filologul, sau cu Gh. Ivănescu...

Cea mai elocventă probă rămâne, desigur, lectura textelor.

Balanța argumentelor contrarii se echilibrează just și imparțial în așa fel încât să nu se simtă ofensat nici un cuget sincer și cu discernământ.

Faptul că Gh. Rădulescu nu înțelege că intră în contradicție cu Lucian Blaga și cu gândirea aristotelică atunci când consideră că științific este numai ceea ce se vede și se probează astăzi, ne duce la concluzia că dânsul ignoră spiritul deductiv din toate sistemele filosofice. Dintr-o simplă rocă, cu caracter arheologic, se reconstituie o preistorie întregă. Gh. Rădulescu bagatelizează protocronismul, consideră că înaintea de istoria înregistrată calendaristic n-a existat nimic, fiindcă nu avem documente scrise! Astfel desființează șirul infinit de generații preistorice care reprezintă temelia prezentului și viitorului omenesc. Nu există generație spontană. Procesul actual de redresare problematică a universului omenesc își are rădăciniile în istoria invizibilă a protocronismului. ■

ERRATA. În articolul *Moneda traco-macedoneană în sec. VI-IV î.e.n.* de Dr. Gabriel Iliescu, publicat în revista *Noi Tracii* nr. 147, februarie 1987, se impun următoarele corecturi:

- p. 9, rândul 11, «producție artistică» în loc de «producție asiatică»,
- p. 13, rândul 5, «au inspirat moneda» în loc de «au fost inspirate de moneda».

ADEZIUNE LA CENTRUL EUROPEAN DE STUDII TRACE

Institut de thracologie

13, Moskovska   SOFIA 1000

Tel. 803543

N^o Directeur

le 22, 11, 1988

M. le Président du
CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI
Via Larga 11
Milano 20122
Italia

Très estimé M. le Président,

Appréciant hautement les nobles et utiles initiatives du Centre dont vous êtes le Président, la coopération bilatérale fructueuse qu'il entretient avec des savants bulgares, l'Institut de thracologie près l'Académie bulgare des sciences a décidé d'adhérer au CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI à Rome.

Je crois bien que cette décision contribuera au développement de nos recherches scientifiques communes,

Veuillez agréer mes sentiments distingués

Al. Fcd

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (Herodot)

CUPRINSUL

Dr. Constantin Daniel, <i>Cuvinte românești în inscripțiile de la Basarabi</i>	1
I. Ciubotaru, <i>Moștenirea științifică a profesorului Petru Caraman</i>	10
Petru Caraman, <i>Colindatul, datină agricolă de primăvară la Romani</i>	12
Mircea C. Grigorescu, <i>Cu privire la Atelkuzu</i>	18
Horia Nicolescu, <i>Mileniul Imperial al Daciei de J. C. Drăgan</i>	20
Al. Fol, <i>Adeziune la Centrul European de Studii Trace</i>	23

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A, Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78 e del 3.6.1988
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)